

УДК 94(437.6)«19»

І. І. Боровець

ІДЕЙНО-ПОЛІТИЧНІ ТЕЧІЇ СЛОВАЦЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО РУХУ ТА ЇХ ПРОГРАМИ НА ПОЧАТКУ ХХ ст.

У статті охарактеризовано стан та напрямки розвитку словацько-національно-політичного руху на початку ХХ ст., виокремлено його основні ідейні течії та з'ясовано особливості кожної з них

Ключові слова: національна партія, народна партія, чехословацька єдність, аграрний напрямок, соціал-демократична течія.

Словацькі землі на початку ХХ ст. входили до складу угорської частини (Транслейтанії) Австро-Угорської імперії. Вони не становили окремої адміністративної одиниці, а у повсякденній управлінській практиці здебільшого позначалися як «верхня Угорщина», «верхньоугорські околиці». Будапештська влада, дотримуючись концепції єдиної угорської політичної нації, проводила політику системної мадяризації словаків, прагнучи ліквідувати їх національну самобутність. Проте навіть у даних негативних умовах розгорнувся політичний етап словацького національного відродження.

Період від початку ХХ століття до 1914 р. у словацькому національно-політичному русі позначений химерним симбіозом одночасної співпраці та суперечок різних його течій. Це дозволяє говорити про певну «роз'єднану єдність» словацьких політичних сил у відстоюванні національних інтересів.

Окремі аспекти даної проблеми розглядалася у дисертаційній роботі української дослідниці І. Малацай [1]. Метою ж пропонованої статті є чітке виокремлення течій національно-політичного руху та їх пропозицій політичного вирішення «словацького питання».

Визнаним центром словацького руху на початку ХХ ст. була створена у 1870 р. у м. Турчанський Святий Мартін національна партія на чолі з П. Мудронем [3, с.526]. Стрижнем її політичної платформи вирішення національного питання продовжував залишатися «Меморандум словацької нації», прийнятий на зборах у Мартіні 7 червня 1861 р. У ньому з посиланням на історичні відомості обґрунтовувалося право проживання словаків на їх території, яку вони зайняли задовго до приходу у Дунайську низовину угорських племен. Декларувалося необхідність національної рівноправності і громадянської свободи для словаків, визнання їх самобутності. Ставилася вимога чіткого визначення території Словаччини у межах так званої Верхньоугорської словацької Околиці із уточненням і корекцією кордонів столиць (районів) та створенням нових адміністративних одиниць за національним та мовним принципом. Передбачалося надання у цих районах словацькій мові статусу офіційної у діловодстві. Також у меморандумі

були зафіксовані вимоги створення у котромусь із словацьких міст юридичної академії, відкриття кафедри словацької мови і літератури у пештянському університеті, права створювати літературні та мистецькі товариства, а також можливість збирати кошти на їх діяльність [8, s.336-342].

Відмовившись від політики пасивності, якої вона дотримувалася у 70-90-х рр. XIX ст. [1, с.101], національна партія взяла участь у парламентських виборах 1901 р. У результаті чотири її представники стали депутатами угорського сейму [18, s.186-187]. Словацькі депутати у своїх виступах висловлювали неодноразові протести проти мадяризації, але реакція влади була цілком прогнозованою. Двоє із словацьких парламентських представників були звинувачені начебто в антидержавній агітації, позбавлені депутатської недоторканості та засуджені до штрафів та ув'язнення. Більше того, у червні 1903 р. уряд ініціював введення «драконівських» освітніх законів. Згідно них, вводилася обов'язкова угорська мова навчання навіть у повністю словацьких регіонах держави. Це стосувалося як світських, так і церковних шкіл (з 1909 р. богослов'я як навчальний предмет теж стало викладатися виключно угорською мовою [16, s.253]). Вчителям під страхом покарання заборонялося брати участь у національних заходах, а їх зарплатня залежала від результативності угорського патріотичного виховання учнів.

Незважаючи на присутній адміністративний, політичний та економічний тиск, національний рух розвивався по висхідній лінії. У 1905 р. до угорського сейму пройшло 2 словацькі представники, а на позачергових виборах 1907 р. – 7 осіб. Характерною рисою конкретних передвиборних та загальних політичних програм національної партії у цей час стало органічне поєднання власне національного питання із загальнодемократичними та соціально-економічними. Так, у маніфесті 1906 р. були присутні пункти вимоги загального виборчого права, можливості вільних зборів та утворення спілок, реформи адміністрації, введення прогресивного податку та податкових пільг для жителів малородючих гірських регіонів, надання кредитів дрібним землевласникам, удосконалення системи землеробства через створення сільськогосподарських шкіл [8, s.385]. У 1913 р. програма національної партії додала до зазначених вимог пункти про: ліквідацію вірлізму (практика призначення, а не виборів, кандидатур до органів місцевого самоврядування, які сплачують найбільше податків до місцевого бюджету); автономію церкви; повну незалежність суддів; ліквідацію титулів і рангів (тобто шляхетських привілеїв) [8, s.395]. Безсумнівно, такий комплексний підхід значно розширював соціальну базу національного руху.

Попри низку вимог до уряду, національна партія намагалася зняти із себе традиційне звинувачення у сепаратизмі і неодноразово демонструвала свою відданість Угорщині. Зокрема, першим пунктом передвиборної програми 1901 р. та партійної програми 1913 р. було задекларовано «єдність і неподільність угорської батьківщини», що означало фактичну відмову від вимоги «Меморандуму» про автономію словацьких земель [14, s.11]. У ході

чергового австро-угорського протистояння з приводу введення у армії мадярської командної мови проявом бажання співпраці з владою стала заява словацького депутата Е. Стодоли про прихильність до угорських вимог [6, s.53]. Це був демонстративний аванс, що пропонував Будапешту словацьку політичну підтримку у обмін на реальне виконання закону 1868 р. про рівноправність всіх народностей Угорщини. Характерно, що нарада президії національної партії схвалила його позицію.

У червні 1911 р. національна партія у черговий раз спробувала домовитися з угорським урядом та направила прем'єр-міністру Гедервари меморандум. У документі не зачіпалися політичні чи соціально-економічні проблеми, а викладалася культурно-освітні прохання (рідна мова навчання у середніх та початкових школах, відкриття словацьких гімназій, дозвіл грошових пожертв на культурні потреби). Меморандум засвідчує, що лідери «мартінського центру» все ще сподівалися на поступки з боку центральної влади, проте документ залишився без відповіді.

У цей час продовжувалося співробітництво національної партії з іншими пригнобленими народами Трансєйтанії. Словацькі депутати разом із румунськими та сербськими представниками у 1905 р. створили парламентський клуб – сеймову національну партію [3, с.527]. Для демонстрації єдності політичних завдань з 1912 р. словацька національна партія також була перейменована у Словацьку сеймову національну партію як філіал спільної політичної сили.

Невдала спроба налагодити конструктивний діалог з угорською владою мала наслідком повернення національної партії до більш радикальних вимог. У останній передвоєнній програмі (березень-травень 1914 р.) зустрічаємо такі пункти: національно-територіальна автономія; визнання всіх націй Угорщини державотворчими одиницями на противагу ідеї єдиної політичної нації; представництво національних інтересів в уряді міністром без портфеля (на зразок Хорвато-Славонії); державне фінансування культурних потреб немадярських націй; декларація солідарності із сербами, румунами, русинами [8, s.401]. Відтак, на порядок денний знову були поставлені актуальні завдання національно-політичної боротьби.

На початку ХХ ст. організаційно та ідейно викристалізовується словацька католицька течія. Початок її формування припадає на останнє десятиліття ХІХ ст. Запровадження в Угорщині обов'язкового цивільного шлюбу й заміна церковних метрик державною реєстрацією спричинили сплеск незадоволення віруючих громадян та масові акції на захист прав та інтересів церкви. У цих умовах відбулося зародження загальноугорської народної партії на ідейній основі соціальних енциклік римських понтифіків (християнські морально-етичні цінності, соціальна турбота про ближнього, засудження «безбожного» лібералізму).

Словацькі католицькі діячі незабаром розгорнули власну політичну пропаганду, рупором якої з 1897 р. стала «Народна газета» (редактор – А. Белік, заступник – А. Глінка) [13, s.589]. Тематика та спрямованість матеріалів у ній засвідчили прагнення поєднати

політичну платформу народної партії зі словацькими національними завданнями. Хоча незабаром «Народна газета» через матеріальні проблеми перестала виходити, але сама католицька течія у національному русі стала набирати все більшої ваги.

На виборах 1901 р. окреслилися суперечки між керівництвом угорської народної партії та її словацькими національно свідомими членами. Так, незважаючи на високий авторитет серед населення, кандидатом у депутати не був висунутий католицький священник А. Глінка за його жагучий національний радикалізм. Все ж деякі священники всупереч інструкції висунули свої кандидатури, що засвідчило наростання ідейних розбіжностей. З 1904 р. словацьке крило народної партії стало активно використовувати для пропаганди своїх поглядів «Католицьку газету» при спілці Св. Войтеха. На її сторінках поряд з християнсько-соціальними питаннями розглядалися і національні проблеми.

Першим етапом становлення нової політичної сили став розрив із загальноугорською народною партією, що відбувся у результаті «казусу Скичака». Депутат від словацького крила народної партії Ф. Скичак відмовився виконати вимогу керівництва припинити контакти з національними діячами та у грудні 1905 р. у статті в «Католицькій газеті» закликав створити окрему Словацьку народну партію. Декларація про це була вміщена у Жилінському маніфесті від 14 грудня 1905 р [14, s.27].

Необхідно підкреслити, що проголошення окремої партії пояснювалося тактичними міркуваннями – прагненням вивести з-під впливу угорської народної партії словаків-католиків. Фактичного відділення від Словацької національної партії не відбулося, а під час наступної передвиборчої кампанії партії створили єдиний виборком та висунули спільні кандидатури.

У 1906 р. Словацька народна партія підготувала свою першу офіційну програму, яка співпадала з платформою національної партії у політичних та національних вимогах, але у ній більша увага приділялася соціальним та церковним питанням. Зокрема, ставилися такі завдання: відміна церковно-політичних законів про світський шлюб і цивільні метрики; захист робітників перед великим капіталом; введення суворих заходів проти лихварства; збільшення зарплатні вчителям; християнсько-конфесійна орієнтація навчання у школах [15, s.22]. Результати виборів для словацьких народників були блискучими: із семи депутатів від національних сил, що само по собі було найкращим показником в історії словацького політичного руху, шість були представниками народної партії [7, s.124].

Такий розвиток подій зумовив репресивну кампанію угорської влади, вістря якої було спрямоване проти народної партії, що на виборах підтвердила свою широку популярність у словацькому суспільстві. У 1906-1907 рр. з політичних мотивів було засуджено 306 словацьких діячів, переслідувалися народницькі депутати Ф. Юріга і Ф. Єлчічка. У листопаді-грудні 1906 р. відбувся судовий процес у Ружомбероку, у якому низку національних діячів звинувачували у злочинній агітації проти угорської державності.

Серед засуджених був А. Глінка з вироком у 2 роки ув'язнення. Найбільший резонанс мала трагедія у Черновій. Тут 27 жовтня 1907 р. мав освячуватися новозбудований католицький храм. Населення Чернової бажало, аби це зробив Глінка, який доклав чимало зусиль для зведення костелу. Проте спішський біскуп Парви (особистий недруг Глінки) надіслав у супроводі жандармів свою креатуру для освячення черновського храму. У результаті відбулося зіткнення протестуючих парафіян з жандармами, керівник яких віддав наказ стріляти у натовп. Загибло на місці та від важких поранень 15 осіб, ще кілька десятків було поранено [10]. Криваві події у Черновій набули широкого розголосу не лише в Австро-Угорщині, але й за кордоном. Про це писав шотландський знавець слов'янства Сетон-Ватсон, норвежець Бьорнсон а також чеські та словацькі емігранти у США.

Вибори 1910 р. були для національного руху цілком невдалими. За їх підсумками депутатами угорського сейму стало лише три особи, але всі вони були народниками. В цей же час поглиблюються внутрішні суперечності у словацькому політичному таборі. Розгорнулася дискусія між представниками «мартінського центру» та активістами народної партії, окреслилося протистояння між католиками та лютеранами у середовищі словацьких діячів. Так, у 1912 р. народники виступили проти ініціативи лідерів національної партії реформувати її у сеймову національну партію. Найбільше їх образило те, що у її Центральному клубі (керівний орган партії) серед близько 600 членів було 95 лютеранських священиків, але порівняно малочисельним було католицьке представництво. Юріга з цього приводу зазначив: «У новоутвореному клубі ліберальні, масариківські і соціал-демократичні елементи мають таку перевагу, що немає надії на врахування основних церковно-політичних і конфесійних прагнень народної партії» [20, s.166]. Це засвідчило наміри керівників народної партії у бік повного відокремлення. У грудні 1912 р. партія чітко задекларувала свою конфесійну католицьку спрямованість («католик має голосувати за католика»), що викликало гостру критику мартінського центру. 29 липня 1913 р. на з'їзді у Жиліні відбулося остаточне конституювання та організаційне оформлення Словацької народної партії з окремим виконавчим комітетом на чолі з Глінкою.

На початку ХХ ст. впливовою залишаалася течія словацького руху, орієнтована на тісну співпрацю з чехами. Ще у середині ХІХ ст. Я. Коллар сформулював концепцію єдиної чехословацької нації, згідно якої словаки творили одну з її гілок. Пізніше, під егідою відомого чеського політичного діяча Т. Масарика стало формуватися угруповання молодих словацьких політиків (переважно випускників чеських вузів), діяльність якого засвідчила реанімацію ідеї чехословакізму. Згідно неї визнавалася мовна, культурна, етнічна окремішність словаків, але у політичному плані вони мали творити одне ціле із чехами [21, s.35].

У серпні 1905 р. у Годоніні за ініціативи чеського словакофіла К. Калаала відбувся з'їзд «Друзів Словащини». На ньому обговорю-

валися словацькі національні та господарські проблеми та можливі форми чеської допомоги у цих справах [14, s.24]. У результаті була створена «Інформаційна канцелярія» у словацькій Скаліці, метою якої було поглиблення та зміцнення «братнього зв'язку» між націями. Дані події провадна преса оцінювала як «оголошення віїни єдності угорської держави». Проявом «чехословакістських» настроїв серед словацької молоді стала діяльність групи навколо часопису «Течії», який з 1909 р. видавався у Будапешті. Найбільшим авторитетом у середовищі молодих людей користувався відомий пропагандист чехословацької єдності В. Шробар [12, s.151].

Яскравими проявами співробітництва стали діяльність організації «Чеськослов'янська єдність», яка на початку століття переорієнтувалася виключно на «словацьке питання», та щорічні (з 1908 р.) наради чеських та словацьких діячів у моравських Лугачовцях. Хоча офіційно там обговорювалися лише господарські та культурні проблеми, але іноді піднімалися й політичні питання. Так, на зустрічі 1913 р. була виголошена промова-протест проти неправомірного розпуску угорськими органами наради національної партії, що було кваліфіковано як репресивний захід. Великий інтерес з огляду на подальший розвиток подій викликає приватний лист заступника голови «Чехослов'янської єдності» Р. Пілата до редактора емігрантської газети «Словацький сокі» у США М. Геттінга від 8 вересня 1913 р. У ньому вказується, що Петербург та Відень стоять на грані війни, а тому на випадок поразки Австро-Угорщини чеська сторона здійснює підготовку до об'єднання Чехії, Моравії та Сілезії зі Словаччиною. Автор наголошує, що «про це не можемо у нас (тобто в Австро-Угорщині – І.Б.) писати відкрито, але нам слід разом працювати над цим проектом та пропагувати дану ідею у США» [8, s.399].

У цей час на політичну арену виходить ще один – аграрний – напрямок словацького політичного руху. З липня 1903 р. молодий юрист і публіцист М. Годжа став видавати у Будапешті «Словацький тижневик» [19, s.28], який швидко очолив список найбільш передплачуваних на словацьких землях періодичних видань. Такий злет популярності пояснювався тим, що концепція Годжі орієнтувалася на найчисельнішу верству населення Словаччини – селянство. Передбачалося через різні господарські та соціальні проекти покращувати матеріальне становище селян і вже на цій основі підвищувати їх громадянську та національну самосвідомість. Годжа виступав ініціатором та організатором утворення хліборобських товариств, у 1906-1913 рр. за його активного сприяння відбулося 7 аграрних з'їздів у різних словацьких регіонах, у 1912 р. він створив у Будапешті Центральний кооператив господарювання та торгівлі, який мав діяти на словацьких землях [9, s.24]. У політичній сфері Годжа проектував створення аграрної партії. У 1908 р. на нараді керівництва національної партії він спробував переконати колег змінити програму партії у бік аграрної концепції з опорою на маєтні хліборобські та ремісничі групи, проте дані плани так і не були реалізовані [11].

Постать Годжі також стала уособленням надій словацьких політиків на віденські владні кола, а точніше на проекти політичного реформування імперії, які виношував спадкоємець престолу Франц-Фердинанд. Амбітний австрійський ерцгерцог після сходження на престол планував перебудову Австро-Угорщини на федеративних засадах з опорою на слов'янські народи імперії як противагу надмірним політичним претензіям мадяр. У такій ситуації словаки могли розраховувати на реальну автономію у рамках федеративної імперії [22, s.44]. У 1907 р. Франц-Фердинанд прийняв Годжу та включив його у свою «бельведерську» групу, а він розгорнув активну роботу з популяризації проекту федералізації серед словацьких діячів. Годжа з цього приводу писав: «Поряд із... старим та втомленим імператором наступник престолу був символом майбутнього» [2, с.415]. Зрештою, це таки стало політичною позицією національної партії, а у 1913 р. Франц-Фердинанд офіційно прийняв її делегацію у Бельведері [9, s.37]. Відтак, програма національної партії 1914 р. віддавала словаків «під охорону трону Габсбургів», але все ж рекомендувала Австро-Угорщині союз зі слов'янською Росією [8, s.405].

Нарешті, на фоні загального підйому робітничого руху у Європі, виникла словацька соціал-демократична течія. З 1904 р. у Братиславі стала виходити «Словацька робітничая газета» [3, с.527], орієнтована на відстоювання культурних, мовних прав словацьких робітників. У 1905 р. відбулося відокремлення словацького крила загальноугорської соціал-демократичної партії та створення Словацької соціал-демократичної партії. Хоча згодом партійна єдність була формально відновлена, але словацькі соціал-демократи мали відносну самостійність та власний виконавчий комітет [7, s.120-121]. У квітні 1914 р. вони на своєму IV з'їзді прийняли програмну резолюцію, четвертий пункт якої передбачав вимогу національної автономії, запровадження рідної мови в освіті та судовій системі, захист прав словацьких робітників, що не знають угорської мови. Таким чином, робітничий рух на словацьких землях набув чіткого національного забарвлення.

Констатуючи факт роздроблення національного руху на початку ХХ ст., все ж слід підкреслити, що представники різних його течій у повсякденній діяльності неодноразово об'єднувалися, діяли узгоджено, або, принаймні, не заважали один одному у реалізації політичних, господарських, культурних чи пропагандистських проектів. Тобто для них залишалася спільною стратегічна мета – підвищення національної свідомості та соціального благополуччя словацького населення. До прикладу, 27 серпня 1905 р. відбулася найбільш масова до 1918 р. національна маніфестація словаків у Братиславі (тодішній Прешпорк) [7, s.115-116]. Кілька тисяч її учасників (серед них відомі діячі М. Годжа, С. Ваянський, Ф. Юріга) організували урочисту ходу вулицями міста. Даний захід став демонстрацією спільних зусиль представників «мартінського центру», соціал-демократів, народників, аграрників. У жовтні цього ж року подібна масова акція відбулася у Ружомбероку,

Наместові. Годжа взяв активну участь у створенні Словацької народної партії, що засвідчило близькість ідейних позицій католицького та аграрного крила національного руху.

Характерним прикладом співпраці «чехословакістів» та народників у цей час була особиста дружба Шробара з Глінкою. У передвиборній кампанії 1906 р. Глінка активно агітував виборців за кандидатуру Шробара, за що й постраждав – спішський єпископ Парви позбавив його ружомберкської парафії [4, s.71]. Пізніше Шробар та Глінка разом були у ролі обвинувачуваних на судовому процесі, відбували покарання [20, s.237]. Є думка, що саме у в'язниці у Сегеді між ними порушилися дружні зв'язки, розійшлися ідейні погляди, а вже у 20-30 рр. XX ст. Шробар та Глінка стали запеклими політичними опонентами [9, s.151]. Тим не менше, під час свого лекційного туру у Чехії та Моравії (1907 р.) Глінка заявляв: «Щира правда, що ми, словаки, з чехами одне плем'я, одна нація» [21, s.38]. Зустрічним кроком моравських католиків були листи-прохання до Ватикану з метою пом'якшення вироку Глінці [5, s.72].

Різномірні контакти з «чехословакістами» підтримував також мартінський центр. У 1911 р. керівництво національної партії здійснило переговори з «Чехослов'янською єдністю» і на черговій нараді у Лугачовцях, у якій взяли участь лідери національної партії П. Мудронь та М. Дула, було досягнуто домовленості про спільні дії у політичній сфері. Чехи погодилися на визнання самостійності словацького правопису, а програма національної партії 1914 р., у свою чергу, задекларувала тісний культурний і господарський зв'язок з братами-чехами та ідею чесько-словацької взаємності [8, s.405].

Таким чином, диференціація словацького політичного табору не була антагоністичною, а тому мартінське керівництво прагнуло організаційно об'єднати всі течії національного руху у рамках єдиного структурного органу. Проявом цього було розширення у серпні 1911 р. складу Центрального комітету національної партії. До нього було включено опозиційних мартінським лідерам діячів: Штефановича, Дакснера, Глінку, Шробара. У останніх передвоєнних місяцях 1914 р. окреслилася перспектива утворення надпартійного органу, до якого увійшли б провідні представники всіх політичних течій. За ініціативи «чехословакіста» Шробара та керівника «мартінського центру» М. Дули дану пропозицію 26 травня 1914 р. було поставлено на порядок денний наради Центрального Клубу Словацької сеймової національної партії. Показовим є те, що у нараді взяв участь лідер словацьких соціал-демократів Е. Легоцький, а народники хоча офіційно не були представлені, проте Глінка у листі висловив згоду з позицією учасників зустрічі [9, s.54]. Було прийнято рішення про підготовку створення Словацької національної ради як верховного репрезентативного органу [18, s.188]. Звичайно, це ставило національно-політичний рух на якісно вищий рівень, однак втіленню задуму у життя став на заваді початок Першої світової війни.

Таким чином, на початку XX ст. активно відбувався процес організаційного оформлення різних течій словацького національ-

ного руху та кристалізація їх політичних програм щодо вирішення «словацького питання».

Список використаних джерел:

1. Малацай І.В. Словацький національно-політичний рух (60-ті роки XIX – 1914 р.) : дис. ... канд. іст. наук / І.В. Малацай. – К., 2002. – 181 арк.
2. Шимов Я. Австро-Венгерская империя / Я. Шимов. – М. : Эксмо, 2003. – 608 с.
3. Яровий В.І. Новітня історія Центральноєвропейських та Балканських країн ХХ ст. : підруч. для вищих навч. закл. / В.І. Яровий. – К. : Генеза, 2005. – 814 с.
4. Balassa Z. Dva národy v jednej domovine / Z. Balassa. – Buffalo-Toronto : EDITURA MATTHIAS CORVINUS, 2004. – 125 s.
5. Bartlová A. Túžby, projekty a realita. Slovensko v medzivojnovom období / A. Bartlová. – Bratislava (Br.) : HU SAV, 2010. – 262 s.
6. Dangl V. Armáda a spoločnosť na prelome 19. a 20. storočia / V. Dangl. – Br. : Veda, 2006. – 255 s.
7. Daniš V. Podiel evanjelikov na vzniku Slovenskej ľudovej strany / V. Daniš // Slovenská ľudová strana v dejinách 1905-1945. – Martin : Matica Slovenská, 2006. – S.109-125.
8. Dokumenty slovenskej identity a štátnosti. Zv. I. / Michal Barnovský; ved. red. Ján Beňko. – Br. : Národné literárne centrum –Dom slovenskej literatúry, 1998. – 513 s.
9. Hronský M. Martinská deklarácia. Cesta slovenskej politiky k vzniku Česko-Slovenska / M. Hronský, M. Pekník. – Bratislava : Veda, 2008. – 384 s. – S.37.
10. Hruboň A. Genéza Slovenskej ľudovej strany a jej pôsobenie v širších spoločensko-politických súvislostiach do roku 1920 / A. Hruboň // Časopis Druhá svetová. – 2007. – číslo. 8 [on line] [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.druhasvetova.sk>.
11. Krajčovičová N. Augustové slávnosti a ich význam v živpte slovenskej spoločnosti za Uhorska a po vzniku prvej ČSR / N Krajčovičová // Človek a spoločnosť. – 2004. – Ročník 7. – číslo. 3 [on line] [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.saske.sk/cas/archiv/3-2004/index.html>.
12. Krajčovičová N. Slovensko na cesti k demokracii. / N. Krajčovičová. – Br. : Historický Ústav SAV, 2009. – 268 s.
13. Kronika Slovenska 1. Od najstarších čias do konca 19 storočia / D. Kovač a kol. – Br. : Fortuna Print & Adox, 1998. – 616 s. – S.589.
14. Kronika Slovenska 2. Slovensko v 20 storočí / D. Kovač a kol. – Br. : Fortuna Print & Adut, 1998. – 608 s.
15. Letz R. Hlínková slovenská ľudova strana (Pokus o synteticky pohľad) / R. Letz // Slovenská ľudová strana v dejinách 1905-1945... – S.12-108.
16. Mulík P. Vplyv katolickej sociálnej náuky na politiku HSES / P. Mulík // Slovenská ľudová strana v dejinách 1905-1945... – S.252-272.
17. Osyková L. Volebná kampaň ľudovej strany pred parlamentnými voľbami v 20 rokoch 20 storočia / L. Osyková // Historický Časopis. – 2010. – Ročník 58. – číslo 2. – S.233-261.
18. Podrimavský M. Miešlienka národnej identity slovákov 1848-1914 / M. Podrimavský // Dejiny – internetový časopis Inštitútu histórie FF PU v Prešove. – 2010. – číslo 1. – S.176-189. [on line] [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www/dejiny.unipo.sk/>.
19. Podrimavský M. Milan Hodža a prvý Slovenský denník (1900-1901) / M. Podrimavský // Slovensko v dejinách 20. storočia. Kapitoly k spoločenským a vojensko-politickým udalostiam. K 70. narodeninám PhDr.

- Mariána Hronského DrSc. / Miloslav Čaplovič, Mária Stanová a kol. – Br. : Vojenský historický ústav, 2010. – S.25-38.
20. Rolková N. Smerovanie Slovenskej ľudovej strany v rokoch 1905-1939 na podklade jej programových dokumentov / N. Rolková // Slovenská ľudová strana v dejinách 1905-1945... – S.162-180.
21. Rychlík J. Češi a Slováci ve 20 století (česko-slovenské vztahy 1914-45). Zv. I / J. Rychlík. – Br. : AEP, 1997. – 360 s.
22. Škvarna D. Slovensko – dejiny / D. Škvarna // Slovensko. Dejiny-divadla-hudba-jazyk-literatúra-ľudová kultúra-výtvarné umenie-slováci v zahraničí / vedúci editor M. Fazekašova. – Br. : Perfekt, [b. r.]. – 384 s.

The state and directions of development of Slovakia nationally-political movement at the beginning of XX century is described in the article. Basic ideological trends are selected and special features each of them are found out.

Key words: national party, people's party, Czechoslovakian unity, agrarian direction, social-democratic trend.

Отримано: 20.04.2012

УДК 930.1:008+37:061.2(=161.2)(438)«1867-1939»

Л. М. Коваль

ДІЯЛЬНІСТЬ ФІЛІЇ «СОЮЗУ УКРАЇНОК» В ПЕРЕМИШЛІ НА НИВІ ФАХОВОГО ШКІЛЬНИЦТВА У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД

У статті охарактеризовано український жіночий рух у Перемишлі в кінці XIX – першій третині XX ст., окрему увагу приділено діяльності філії «Союзу Українок» у галузі фахового шкільництва.

Ключові слова: «Союз Українок», товариство, освіта, фахове шкільництво, філія, жіночі організації, Перемишль.

Серед українських культурно-освітніх товариств, таких як «Просвіта», «Рідна школа», «Товариство наукових викладів ім. П. Могили» та ін., які активно працювали на освітянській ниві у Перемишлі в міжвоєнний період, потрібно виділити товариство «Союз українок». «Союз українок» – це перша жіноча організація, яка зуміла об'єднати розкидані по західноукраїнських землях невеликі жіночі товариства і зорганізувати свою роботу на користь українській громаді.

У першому заклику «Союзу Українок» до жіноцтва, який побачив світ за підписом К. Малицької зазначалося, що «СУ – це не одне відокремлене товариство, це спілка-федерація усіх жіночих товариств на просторі цілої східно-галицької України...Львів, серце Галицької України, повинен дати провід і напрям та зразок роботи у цілому краї. У Львові повинен зорганізуватися штаб нашої жіночої трудової армії, здисциплінований і діяльний» [3, с.85].

Метою організації була суспільна активізація жінок, піднесення їхнього освітнього та фахового рівня, участь жінок у культурно-освітній та харитативно-доброчинній діяльності. Програмно-ідеологічними засадами СУ були національно-державна ідея та ідея суспільної рівноправності жінок. «Союз Українок» мав тріступеневу структуру: центральна управа у Львові, філії в містах і